

Datele acestea, pe care ni le furnizează materialul monetar, sînt larg discutate și interpretate de autor în capitolele următoare. Autorul explică prezența imensei cantități de monede romane de argint din secolul II, în legătură cu dezvoltarea forțelor de producție, a populațiilor din silvostepă. Geografic, aria de răspîndire a monedelor se suprapune în mare parte cu aria de răspîndire a culturii Cerneahov. El explică în principal prezența monedelor romane pe acest teritoriu ca rezultat al dezvoltării forțelor de producție a populațiilor locale pe care el le consideră slave.

Dezvoltarea forțelor de producție a populațiilor locale este documentată de autor prin separarea meseriilor de agricultură. În urma cercetărilor întreprinse de arheologii sovietici, autorul ajunge la concluzia că cel puțin trei meserii deosebite au putut fi identificate în această etapă și regiune.

Metalurgia fierului, confecționarea ceramicii și aurăria — aceste meserii în continuă dezvoltare la slavii răsăriteni, au creat premisele necesare unei producții care depășea necesarul consumului propriu și a făcut disponibilă o anumită cantitate de lucruri pentru schimb.

Negustorii romani au plătit cu bani bunurile cumpărate de la slavii răsăriteni și în felul acesta autorul explică prezența în mari cantități a monedei romane.

Existența schimburilor comerciale dintre triburile slave de răsărit și imperiul roman poate fi urmărită încă din sec. I al e.n. prin descoperirea de obiecte romane, aflate în mediul slav. Dintre acestea amintim în primul rînd amfore, vase de sticlă și metal, precum și alte obiecte de proveniență ro-

mană. În schimbul mărfurilor romane, triburile slave exportau piei, blănuri, sclavi și în special grîu.

Marele număr de monede romane descoperite la triburile slave de răsărit, dovedește că romanii importau din aceste regiuni mai multe bunuri decît aduceau în schimb. Surplusul acesta era plătit cu monede de argint.

În capitolele următoare, autorul studiază situația politică a triburilor slave de răsărit în perioada dezvoltării schimbului romano-slav.

Circulația monedei romane la triburile slave formează un capitol aparte.

Procesul acumulării tezaurilor, care se ridică la un total de 144, este cercetat de autor în ultimul capitol. Invasia hunică a pus capăt pentru un timp situației prospere la care au ajuns triburile de răsărit și prin aceasta și comerțului dintre slavi și imperiul roman.

Lucrarea se încheie cu un număr de nouă planșe cuprinzînd cele mai importante monede descoperite pe teritoriul amintit.

Prin materialul strîns și comentariul profund, autorul aduce o prețioasă contribuție, atît la cunoașterea vieții triburilor slave de răsărit, cît și a relațiilor acestora cu imperiul roman.

În lucrarea sa, autorul pune în legătură descoperirile monetare și cu regiunile noastre. Stabilirea și organizarea limesului roman la Dunărea de jos în cursul primei jumătăți a secolului I e.n., precum și cucerirea Daciei de către Traian, constituie după autor două etape importante, strîns legate de tema pe care o cercetează.

B. Milrea

RĂSPUNS UNEI RECENZII

În numărul 2/1961 (anul XII) al revistei „Studii și cercetări științifice”, seria istorie, a Filialei din Iași a Academiei R.P.R., Ni-

colae Grigoraș, binevoiește să-și îndrepte atenția mai întîi asupra articolului subsemnatului — *Date noi în legătură cu Cetatea Neamțului*, apărut în *SCIV*, XI, 1/1960, p. 81 — 105, iar mai apoi asupra lucrării

monografice *Cetatea Șcheia*, redactată de Gh. Diaconu și de mine, apărută în Editura Academiei R.P.R., în anul 1960.

Cercetătorul istoric ieșean, semnează așa-dar două recenzii — prima la p. 298—299, iar a doua la p. 300—301 din menționata revistă ieșeană.

De prisos să mai consemnăm acordul nostru că oricine își poate asuma răspunderea opiniei scrise — cu condiția elementară însă ca, atunci când e vorba de recenzarea unei lucrări să se respecte normele unanim stabilite, adică recenzia să nu fie părtinitoare, să nu denatureze faptele ci, dimpotrivă, să respire un minimum de obiectivitate și să contribuie la elucidarea unor probleme date.

Cu părere de rău constatăm că Nicolae Grigoraș se abate de la aceste norme și, în cele patru pagini tipărite, se străduie să minimalizeze contribuțiile subsemnatului la istoria Cetății Neamțului și la alte probleme, asigurându-ne în schimb de trăinicia rezolvărilor d-sale din trecut.

Astfel, ca să ne referim la articolul nostru despre Cetatea Neamțului, recenzentului i se pare că nu am aduce nimic nou în problema originii și datării cetății de pe Ozana — dect doar faptul, de mică însemnătate, că discutăm comparativ planurile cetăților de la Neamț și Suceava (respectiv Șcheia și Cetatea de Scaun), pentru a ajunge la „părerea expusă în urmă cu peste 20 de ani... că cetatea a fost construită de moldoveni în timpul domniei lui Petru I Mușatin” (rec. p. 298).

Sînt de acord, acum, ca și în articolul meu (p. 89—90 și p. 89, cu nota 1, care-l privește direct pe N. G.) în a recunoaște prioritatea opiniei lui Ilie Minea (ceva mai înainte, desl echivoc, ea fusese exprimată de Alex. Lapedatu și apoi de N. Iorga), dar subliniez încă o dată că acestea sînt doar afirmații, fără ca ele să fi fost argumentate cu dovezi palpabile. Or, credem că în articolul nostru am prezentat cel puțin un minim de dovezi de ordin istoric și arheologic în legătură cu problema principală a articolului: infirmarea teoriei originii teutonice a Cetății Neamțului (pe care recenzentul nostru o ocolește

deliberat). În afară de aceasta, deși N.G. se declară „colaborator” la articolul apărut în „Cercetări istorice”, XIII—XVI, Iași, 1940, cu alte cuvinte este părtaș la concluziile consemnate aici (aparținînd se pare doar fostului profesor Ilie Minea) — totuși d-sa este scos din discuție, deoarece în 1946, într-o modestă lucrare, iar astăzi în recenzia de care ne ocupăm, mai susține că Neamțul a fost clădit de un boier dinainte de întemeierea statului feudal moldovean și că Petru I Mușat n-a făcut altceva decît s-o „înglobeze în sistemul de apărare al întregii țări” (rec. p. 299). Afirmație cu desăvîrșire falsă cum i s-a demonstrat recenzentului. Acesta însă, în loc să reflecteze la coordonatele reale pe care se grefează istoria social-economică și politică a Moldovei din sec. al XIV-lea, preferă să citeze cîteva păreri, juste în esență ale prof. C. Cihodaru, în sprijinul aserțiunii sale hazardate și să mistifice părerile subsemnatului.

Recenzentul ieșean vrea într-una să-i dovedim *noutățile* în ce privește problema Neamțului. Riscăm supărarea cititorilor și, cerîndu-ne scuzele cuvenite, trimitem la *SCIV*, p. 86—88, unde întreprindem o discuție dintr-un unghi *nou* în ce privește politica papei Honoriu al III-lea și relațiile dintre cavalerii teutoni și regele maghiar Andrei al II-lea. Amintim acolo și de părerea lui A. D. Xenopol, în legătură cu faimosul „*castrum munilissimum*” — necunoscută, se pare, lui N.G. Recenzentul — care susține că ar fi descris bine ruinele Neamțului — n-a văzut pe fațada de est a cetății creneluri mușatine, înfundate însă în urma refacerilor lui Ștefan cel Mare (*SCIV*, p. 98 și planșa III/1). Discern adevăsurile din epoca lui Ștefan cel Mare și dau un plan *real* (măsurători din 1954, făcute de Pamfil Polonic și de subsemnatul) al curții exterioare de nord (*SCIV*, fig. 3 și 4). De asemenea documentez pentru prima oară la Neamț o ceramică datînd din ultima treime a sec. XIV (cf. *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 797 și fig.40). Stabilesc apoi existența vechiului șanț de apărare mușatin, dovedesc că platoul din fața podului *obliqua flexione*

(platou pe care a călcat repetat și recenzentul ieșean) este artificial și datează tot din epoca lui Ștefan cel Mare.

Toate aceste „noutăți” — explicabile prin metoda aplicată în săpăturile din anii regimului democrat-popular, erau necunoscute cercetătorilor din 1939 și din 1946 — dar ele sînt ignorate cu rea voință și azi, de către N.G.

Pentru a-și sprijini negările, N. Grigoraș apelează și la respectabilul volum de *Istorie a artei feudale* scris de profesorul Virgil Vătășianu, editat în anul 1959. (Între altele recenzentul ne acuză că am ignorat acest volum, deși acesta a apărut în urma articolului nostru din *SCIV*). Recenzentul este de acord cu profesorul Vătășianu că:

În primul rînd, „pare îndoielnic că cele trei corpuri de clădiri (de la Neamț, și anume cele de pe laturile E, V și S — n.n.) să fi fost proiectate toate de la început” (este citat V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 294);

În al doilea rînd, „incinta curții exterioare cu bastionul ei, încă nu poate fi datată înainte de veacul al XVI-lea” (*ibidem*; și *rec.*, p. 299).

La acestea răspund:

1) N-am afirmat nicăieri în articolul meu, că toate construcțiile de la actualul nucleu *patrulater* (nu hexagonal cum și-l închipule N.G.!) al Cetății Neamțului ar data din aceeași vreme. Dimpotrivă, pe baza unor repetate observații, am emis părerea: „În general, se observă multe refaceri la construcțiile din cetate. Latura de sud este aproape total ruinată. E posibil ca aici (*adică pe latura de sud* — n.n.) să fi existat vechile construcții mușatine — restul fiind adaosuri ulterioare” (*op. cit.*, p. 92).

2) A doua „obieție” este fundamental greșită. Mai întii, fiindcă nu-i vorba la Neamț de o incintă exterioară „cu bastionul ei”, ci de așa-numita *plnză a doua de ziduri*, aflată

la nord de nucleul principal, construcție masivă (circa 4 m grosime!) prevăzută — nu cu unul — ci patru *bastioane* puternice — totul închizînd curtea exterioară.

În al doilea rînd, datînd construcția acestei plnze de ziduri *cu bastioanele ei* în sec. XVI — și nu înainte de acest secol — recenzentul, ca și prof. Vătășianu, omite pe de o parte informațiile lui Miron Costin și, pe de altă parte, datele *noi* arheologice. Or, în special acestea din urmă dovedesc *peremp-toriu*, că Ștefan cel Mare este acela care a clădit (a adăugat, mai exact) această construcție de apărare la Neamț (în ultimul sfert al sec. XV) — așa cum a făcut acest lucru și la Cetatea de Scaun din Suceava. (În articol afirmam chiar ipotetic, că adaosul de la Neamț exista încă de la 1476, căci artileria moldoveană îi lovea din cetate pe turci — și unde puteau sta tunarii lui Arbore dacă nu pe platformele bastioanelor speciale pentru artilerie?).

Tot în legătură cu acestea — și faptul caracterizează sistemul de lucru incomplet, din *cabinet*, al lui N. Grigoraș — observ că recenzentul a citit în fugă pe V. Vătășianu și nu sesizează că ipoteza datării în sec. XVI a bastioanelor de la Neamț se sprijină pe descoperirea unei inscripții quadrilobate la... Suceava, și anume e vorba de aceea găsită în anul 1953, în molozul din fața încăperii R6 (*SCIV*, V, 1—2, 1955, p. 271—272) și în care se vorbește de un *10 сѣфанъ* păs-trîndu-se din dată doar luna și ziua (septembrie 14) și pe care prof. Vătășianu o atribuie lui Ștefăniță Vodă, și nu lui Ștefan cel Mare, cum crede majoritatea cercetătorilor — inclusiv specialiștii în heraldica și paleografia moldoveană.

Las apoi la o parte faptul că, nepricepîndu-se în planimetrie, recenzentul ieșean renunță la p. 299 la negarea asemănării planului de la Neamț cu acela al cetăților sucevene, mulțumindu-se, comod, să subscrie

doar la o asemănare „de principiu” (numai fiindcă afirmă acest lucru profesorul Vătășianu).

Credem că N. Grigoraș n-a adus un serviciu sie-și ca și publicației din Iași ei, după cum se vede, a căutat prin răstălmăciri ieftine să inducă în eroare pe cititorul neavizat.

„Recenzia” de care ne-am ocupat constituie totodată un exemplu tipic de desconsiderare a acestei discipline istorice — care

este arheologia — a cărei bază de lucru îl constituie urma de cultură materială palpabilă, găsită în săpături și nu ideile preconcepute, „documentate” în birou.

Din lipsă de spațiu, ne rezervăm dreptul să răspundem și celeilalte „recenzii” într-un număr viitor al revistei *SCIV*.

N. Constantinescu

•

•

•

•